

Antoni Rita

Szegedi Tudományegyetem

„Nincsen szabály, mindent szabad”¹? – magyarság és nemiség metszéspontjai a goth színtéren

A felmérés



Paul Hodkinson

Joshua Gunn, a szubkultúrákutatóban új irányokat kereső, angol Paul Hodkinson, vagy a lengyel Katarzyna Ancuta) maga is bennfentes, akik

Sarah Martin 2002-es cikke, melynek címe „A gótikus kutatók nem járnak feketében” (*Gothic Scholars Don't Wear Black?*), abból indul ki, hogy a *Gothic Studies* és a goth szubkultúra a gyakorlatban nem érintkezik egymással (28). A szerző amellett érvel, hogy mivel a korai gótikus szövegeket is társadalmi kontextusuk viszonylatában értelmezzük, fontos lenne, hogy ez az elkülönülés a jövőben megváltozzon (28). Az azóta eltelt években ez az igény teljesülni látszik: nem csak hogy egyre több tudományos igényű cikk², illetve tanulmánykötet³ jelenik meg

szubkultúráról, de az ezeket készítő kutatók egy része (pl. az amerikai

¹ „Nincsen szabály, mindent szabad / te vagy az isten, teremtsd meg magad” – Mirage: Metropolis (dalszöveg)

² Pl. Hodkinson (2005).

³ A teljesség igénye nélkül: Hodkinson (2002), Siegel (2005), Punter és Byron (2004); továbbá a jelen tanulmányban nem hivatkozott Lauren M. E. Goodlad és Michael Bibby szerk. *Goth: Undead Subculture* (Durham & London: Duke University Press, 2007), illetve a következő, alapvetően a gótikus irodalomra fókuszáló, de a szubkultúrának is fejezetet szentelő művek: Richard Davenport-Hines: *Gothic. Four Hundred Years of Excess, Horror, Evil and Ruin* (New York: North Point Press, 2000) valamint Catherine Spooner: *Contemporary Gothic* (London: Reaktion Books, 2006).

személyes tapasztalataik által is alátámasztják: ez a színtér kiemelt jelentőséggel bír a társadalmi nemek kutatása szempontjából is.



Jelen dolgozat is ehhez a tendenciához kíván csatlakozni: a kérdőív összeállítását illetve a kiértékelést jelentősen befolyásolta saját, több mint tíz éve tartó kötődésem a színtérhez. Ennek nyílt vállalása más tudományos közegben szokatlanul bizonyult, illetve némi kritikát vont maga után; genderkutatói térben azonban úgy vélem, összhangba hozható az objektivitás, semlegesség feminista megkérdőjelezésével, egyúttal a parciális nézőpont, személyes tapasztalat felértékelésével (pl. Acker et al, 1996). Továbbá a feminista tudománykritikai

álláspont abból a szempontból is releváns lehet, hogy felvet egy módszertani problémát, miszerint a társadalomkutatás általában a privilegizáltak nézőpontjából, a kutatás alanyait a kutató felsőbbrendű (nek vélt) pozíciójából eltárgyasítva történik. Jelen esetben (noha eredetileg a maszkulinitás túlsúlyára utal) alkalmazható ez a mainstream tagjaira, pl. azokra a szociológusokra, pszichológusokra, akik a szubkultúra iránti érdeklődést devianciaként, lelki sérülésként kezelik.⁴

Az általam végzett felmérés alapötletét Amy C. Wilkins „Gender & Society” c. folyóiratban megjelent, „Goth Women, Sexual Independence, and Gender Egalitarianism” c. munkája szolgáltatta, melyben a kutató (kívülállóként) – résztvevő megfigyelés, mélyinterjúk és zárt fórumokon, levelezőlistákon lezajlott beszélgetések által – egy amerikai goth közösséget vizsgált. Wilkins főként huszoneves egyetemi hallgató válaszadói (akik feltehetően nagyobb arányban találkoztak tanulmányaik során a feminizmus *biteles* formáival, illetve a Gender Studies-zal, mint magyar társaik) szívesen és fokozott tudatossággal reflektáltak a nemiség, nemi szerepek kritikai szemléletével kapcsolatos kérdésekre, vizsgálták felül a szubkultúra viszonylatában az anyakultúra nőiséggel kapcsolatos elvárásait. A megkérdőjeleztek szubkultúrájukat rendkívül haladó genderszemléletűnek,

⁴ Pl. a külsőségekre vonatkozóan eltérő lehet egy pszichológus és egy bennfentes véleménye: „Véleményem szerint a mélylélektani nézet, mely szerint a fekete szín a szorongást, elszigetelődni vágyást és érzelm nélkülséget tükröz, ebben az esetben nem teljesen helyes, – bár a szubkultúra tagjainak esetleges szorongási formáira vonatkozóan nem végeztem vizsgálatokat – az érzelm nélkülség a legkevésbé sem süthető rájuk. Az elhatárolódási vágy már inkább jellemző, mint azt egy tag megfogalmazta: „A fekete az a szín, ami megvéd a körülöttem lévő szimpla, színes és hülye élettől. Olyan, mint egy fal vagy pajzs, ami elválaszt a társadalomtól.”” (Kelemen 60.)

szabadnak, egyenesen “neofeminista térként” írták le. Wilkins eredményeiben ennek részleges hiányosságaira mutat rá a hangoztatott elvhez képest a gyakorlatban, többek között a párkapcsolatokhoz, a nők szexuális kísérletezéséhez illetve a nonnormatív testalkatú emberekhez való viszonyulás terén.

Eredeti szándékom szintén egy kisebb közösség vizsgálata lett volna a kérdőíves lekérdezés módszerével, a helyi csoport azonban válaszadók lelkesedésének köszönhetően 167 fős, országos szintű mintára duzzadt. A kérdőívet a szubkultúra iránt érdeklődő, illetve a kapcsolódó rendezvényeket látogató 14 és 39 év közötti nők és férfiak töltötték ki. (105 nő, az összes válaszadó 63 százaléka, illetve 62 férfi, akik 37 százalékot tettek ki.)

A felmérés eredetileg *Nyelv, ideológia, média 2.: A szexualitás terei* c. konferenciára készült, azonban a kérdőív Wilkins kutatásához képest tematikusan is bővült: egyrészt, mivel ehhez hasonló Magyarországon még nem került hivatalosan publikálásra, praktikusnak véltem megragadni az alkalmat és felvállalni az átfogó felmérés feladatát. Másrészt feltételeztem, hogy egy kizárólagosan gender- és szexualitás-attitűdöket felmérő kérdéssort a potenciális válaszadók kevésbé szívesen töltenének ki, mivel ezeket a vonatkozásokat nem tartanák a szubkultúra lényegi jegyeinek. A magyar válaszadók amerikai társaikkal ellentétben valóban nem egyöntetű lelkesedéssel reflektáltak a társadalmi nem kritikai megközelítésével, valamint a szexualitással kapcsolatos kérdésekre, ugyanakkor a várt mértékű ellenállással sem kellett számolnom. E kérdésekkel kettős céлом volt: egyrészt, a kapcsolódó sztereotípiák hatásának felmérése, azaz annak vizsgálata, hogy e téren a szubkultúra értékrendje, vagy a hazai kulturális atmoszféra a meghatározóbb; másrészt pedig a magyar szintér különbözőségének feltérképezése a nyugat-európai és különösen az amerikai szinterekhez képest.

A kérdőív eredményei eddig a 2009-es és a 2010-es *Nyelv, ideológia, média* konferencián (*A szexualitás terei* illetve *Magyarság és nemiség metszetei*), valamint Gál Attila DE Neveléstudomány PhD-hallgatóval együttműködésben a 2009-es Országos Neveléstudományi Konferencián, illetve a 2009-es és 2010-es EIKKA Ifjúságkutatói konferenciákon kerültek bemutatásra. (Utóbbiak kapcsán eddig egy, fentebb hivatkozott publikáció született.) Jelen dolgozat a szubkultúra bemutatása után a két genderkonferencián ismertetett eredményeket összesítve tárgyalja.

A goth szubkultúra története és eszmeisége⁵

A goth színteret egy félig-meddig kívülről, magát más szubkultúra tagjának valló, de goth rendezvényeket látogató válaszdó a következőképpen írja le:

Kiváló zenék, a (...) "sötét hangulatú dolgok tematikája" zeneileg és szövegeileg egyaránt, intellektualitás, értékkeresés, némi okkultizmus, elmélyülés a lélek dolgaiban. Ugyanakkor exhibicionizmus, erős külsőorientáltság, összetartozás, klubélet. Elgondolkodtató közeg. (Fenris, 33F)⁶

A tagok részéről a következő két, összegző jellegű leírást emelném ki a goth szubkultúra lényegére vonatkozóan:

A világ gépies működésére nagyobb lelki érzékenységgel reagáló hangulatképnek, egyfajta érzelmi lázadásnak a zenébe, kultúrába öntése. (Arpi, 36F)

Az Ideálokba vetett, túlzásba vitt hit, plátói érzelmek minden mást elsöpítő áradata s a nem ide tartozás érzete (...) Másfelől, lelki magochizmus, amiben boldogságként ölt testet a fájdalom, látván a hasonló felfogású (lelki)társaink műveiben visszatükröződő, önnön vágyaink és gyötrelmeink képmását; legyen az akár verssorokba, vaskos kötetekbe, ecsetvonásokba vagy hangjegyekbe zárva... (von Birken, 30N)

A szubkultúrákat Cohentől (1969) kezdve a társadalmi problémákkal szembeni megküzdési stratégiaként értelmezi a szociológia⁷, azonban fenti leírásokból is világosan látszik, hogy a goth esetében ez nem a deviancia, hanem többek között a fokozott emocionalitás, és ennek művészi kifejezésformái felé irányul. A goth szubkultúrát, e leírások tükrében is, nem is egyszerűen szubkultúrának, inkább összművészeti mozgalomnak lenne adekvát nevezni. Az „ifjúsági szubkultúra” konvencionális elnevezés annyiban még problematikusabb, hogy a szubkultúra messze nem korlátozódik az ifjúságkutatás fókuszában álló középiskolás és kora huszonéves korra. A szubkultúra nem nihilista, nem destruktív, így értékei nem feltétlenül mondanak ellent a társadalomban való boldogulás értékeinek; a munkába állás, önálló megélhetés, sőt a házasság,

⁵ E fejezet nagyrészt korábbi publikációnkra támaszkodik (Antoni-Gál 2009), különösen „A barbár törzsektől a 'fekete szubkultúráig’. A goth szó eredete, jelentése és ezek összefüggései” (252-256) illetve „A goth világszemlélet: a szubkultúra tartalma” (258-61.) c. alfejezetekre.

⁶ A válaszdókat idézve az általuk választott álnevet, valamint nemüket és korukat adom meg. Mivel többen adtak meg a színtéren, fórumokon stb. viselt nevet, melyről esetleg felismerhetik őket, a kiemelten magánjellegű kérdések esetében a név feltüntetésétől is eltekintettem.

⁷ Rövid összefoglaló a szubkultúrákutatásról: Antoni-Gál (2009, 249-52). Bővebb információ: Hodkinson (2002). .

gyermekvállalás sem vonja feltétlenül maga után a szubkultúra elhagyását. A szubkultúra így sok esetben messze a felnőttkorba is elkíséri az egyént: válaszadóim 22 százaléka (37 fő) 24-30 éves, mintegy 18 százalékuk (31 fő) pedig 31-39 éves. (És mint a vonatkozó kérdésnél kiderült, a szubkultúrának a válaszadók által ismert legidősebb képviselői 40 felett vannak, férfiak és nők egyaránt.)

A goth szubkultúra a punk nyomdokain alakult Angliában a 80-as évek elején, amikor a londoni Batcave nevű klubban a fellépő együttesek egyfajta sötét atmoszférát vittek a poszt-punkot, new wave-et és újromantikát elegyítő, glam rock hatásokat sem nélkülöző szintérbe. (Punter és Byron 59-60.) A gótikus irodalmi művekkel való hangulati illetve időnként tematikus kapcsolódási pontok folytán a kritikusok nevezték el az új irányzatot (Punk) Gothique-nak.

A műfajban nagy hangsúlyt kapnak a szofisztikált dalszövegek, melyek sokszor konkrét intertextuális utalásokat tartalmaznak az őket inspiráló irodalmi művekre.⁸ Leegyszerűsítés lenne azt állítani, hogy a zene melankolikus hangulatot áraszt: tény, hogy a populáris slágerek könnyedségétől igen távol áll, ugyanakkor pl. a Cure, mely zenekar (különösen a lelki meztelenségre utaló „Pornography” c. albuma) több válaszadó esetében jelentette a szubkultúrával való meghatározó találkozást, hangulatok igen széles skáláját vonultatja fel a borongóstól a merengőn vagy ironikusan át esetenként akár a kifejezetten vidámig.

A "gothic" zene lényegében ugyanannak a lázadásnak a kifejeződése, mint a gótikus regény, csak egy másik művészi eszköz segítségével manifesztálódik. Ami a legfontosabb, az mindkét esetben a hangulat: az, ami racionálisan nem artikulálható, mint álmokképek valósága elevenedik meg. (Edeneye, 22F)

(...) Vannak olyan zenei ágai, amelyek csak romantikus fájdalokat, úgymond földhöz ragadtabb lelki problémákat vázolnak fel, (...), ám léteznek olyanok, amelyek spirituális, esetleg okkultabb természetfeletti mágikus vonatkozásokkal is összekapcsolódnak. (Árpi, 36 F)

A 90-es évekre a zenei irányzat összművészeti mozgalommá nőtte ki magát, mely a kapcsolódó irodalomra, filmre, képzőművészetekre, általában véve a műveltség, kreativitás, alkotó tevékenység felértékelésére is kiterjed, és nem utolsósorban magában foglal egy, a gyökerekhez képest újszerű, a történelmi korok, különösen a viktoriánus kor öltözködésének elemeit

⁸ Különösen E. A. Poe ihleti meg ebből a szempontból a zenekarokat, akik közül az egyik pl. a „House of Usher” nevet viseli. A Fields of the Nephilim egyik számának címe (Moonchild) Aleister Crowley egy művére utal. Gyakoriak a lovecrafti utalások is, Robert Smith pedig Emily Dickinsont nevezi meg egyik fő inspirációjaként.

beépítő, gondosan megkomponált megjelenést (melynek főként Nyugat-Európában önálló piaca alakult ki). Jellegzetesség, hogy a goth-ok a viktoriánus korban nem a nők elnyomását, hanem (amellett, hogy a legjelentősebb gótikus irodalmi művek ekkor születtek), az eleganciát, arisztokratikus kifinomultságot látják, ezért tartják vonzónak ezen idealizált kor megjelenésbeli elemeit is. Az utóbbi évtizedben megjelent a futurisztikus, zenében az electro-industrial felé elmozduló, külsőségekben is új irányokat kereső cyber goth irányzat is (melynek viszonya a klasszikus goth-tal talán a gótikus regény és a science fiction viszonyához hasonlítható).

A szubkultúra eszmeiségéhez hozzátartozik egy, adott esetben a normák áthágását sem nélkülöző, egyfajta sötét romantikán alapuló esztétika, életérzés.

Goth-nak lenni? Végletelességet, szélsőségeséget jelent; minden irányban. (Ratface, 31F)

Talán a szabad gondolkodás lenne a legjobb meghatározás. Azon korlátok áttörése, amelyeket általában a hagyományos társadalom rákényszerít az emberekre. (Lánczos, 24F)

A domináns kultúra által húzott határok transzgresszióját többek közt a halál-tabu megtörésében figyelhetjük meg (Kelemen 19).

Egyfajta Weltanschauung, mely a halállal kapcsolatos dolgokra fókuszál. A pesszímistább szemlélet révén realisabb képet alkothat így az illető a szűkebb, illetve tágabb környezetéről. Bizonyos szűklátókörűséggel is jár ugyan, de rengeteg mellőzött kulturális értéket ismerhet meg vele. (Hagen, 32F)

A gótikus esztétika magában foglalja az elmúlás képeit, az árnyoldalt, a gótikus életérzés pedig nem igyekszik elnyomni az élet „sötét oldalát”, a negatív érzelmeket sem – a válaszadóknak összesen 47 százaléka említette a goth lényegi jegyei közt a sajátos életérzést, életszemléletet, és/vagy a negatív pólus felértékelését. Azonban ez, mint a válaszok alapján láthatjuk, nem destruktív céllal, nem is depressziós indíttatásból, hanem a tapasztalat teljességének érdekében történik:

(A goth-ok) a sötétségben, mint a mai divatnapfényes kultúra antitézisében vélik felfedezni saját világukat, ami nekik igenis szép és megnyugtató. (Sorrowson, 28N)

Elítélem azt a társadalmi törekvést, miszerint mindig csak az örömeiket hajszolják az emberek, az átfogóbb tapasztalás helyett. (Zsoltt, 24F)

A dolgokon való felülemelkedés és a dolgok, események sötétebb tónusú megragadása, zenében és gondolatban. Semmi esetre sem tartom a műfajt negatívnak, inkább csak az árnyoldalak megvilágításának, ha élhetek ilyen képzavarral. (Anton, 29F)

Nyugalmat, harmóniát keresni ott, ahol más csak pusztulást lát. Felvállalni magunkat, olyannak, amilyenek vagyunk. (Blübe, 19N)

A sötétség tisztelete, és elfogadása. Elkeoptatott szófordulat, de a szép keresése ott, ahol más nem látja. Kívülállás a világ mocskán.

A fekete vonzza legjobban a hőt, a fényt, de az is fizikai tény, hogy a fekete is adja le legjobban. Szerintem mi érzékenyebbek vagyunk, de többet vissza is adunk az energiáinkból. Elsősorban a pozitívakból. (Krupcheck, 20F)

A goth világszemléletben fontos szerepet kap – a szubkultúra elődjét képező punk dühösen pusztító másságával és (többnyire) nihilizmusával szemben – a kivonulás, elhatárolódás: a XVIII. században a felvilágosodás (tév)eszmeitől, ma a tömegkultúra felszínességétől, annak társított értékeitől: felszínesség, egyformaság, illetve a tapasztalás leszűkítése a fenti válaszokban is említett kötelező vidámságra. „Sok interjúban előbukkan a „méltóságteljes”, vagy „ünnepélyes” jelző, amikor a dark-goth érzés, lét lényegét említik az interjúalanyok” (Kis 29). A tagokat fokozott kívülállástudat jellemzi.⁹

A goth „önkifejezési módszer azok számára, akik nem kívánják követni a tömegkultúrát. (Soulstealer, 18N)

Gothnak lenni felsőbbrendűség-tudattal látja el a képviselőit, mert ők nem dőlnek be a fogyasztói társadalom hamis mennyország-képének. (Ultraturul, 31F)

Hogy (...) nekem mit jelent? Talán leginkább a kiválást egy álszent, ostoba világból és békében élni „nem normális” lényemmel. (Girl, 23N)

A gothic egy szubkultúra, egy öltözködési stílus, egy gondolkodási mód, egy embertípus, egy eszme, egy életérzés. Elszakadás a szürke hétköznapok világától, a megfelelni akarástól. Elegancia, érzelem, a művészet szeretete és életbentartása, a teljes, valódi én felvállalása és megmutatása, a sötétség szeretete és elfogadása, a halál tisztelete, a múlt megidézése és egy lehetséges jövő gyászolása; kísérlet egy másik út megtalálására. (Alya Black, 16N)

Megpróbálunk egy általunk kialakított világban élni (ezt elsőként a megjelenésünk tükrözi), ahol az emberek személyisége, az emberi élet szépsége a lényeg és nem a

⁹ A színtér „tagjai erős „másság- és eltérés-tudattal” rendelkeznek, 85%-uk „másnak” érzi magát” (Kelemen 19).

gépiesített, kiszolgáltatott, megalázott életmód. (...) Számomra az egyén kiteljesedését jelenti. (Medliel, 25N)

A fent idézett válaszadó szavaiban is megnyilvánul az individualitás nagymértékű felértékelése, mely az érzelmeknek tulajdonított jelentőséggel és a sötét tematikájú dolgok (pl. éjszaka, temető, romok, stb) esztétizálásával, valamint a többségi társadalom romlottságának, értékmentességének kritikájával együtt, ahogyan Sara Martin is említi, a romantika eszmeiségét idézi:

A huszadik század végén a Gothic átvette annak a kulturális paradigmának a helyét, mely korábban társult a lázadáshoz és a fiatalsághoz: a romantikáét. Szemlátomást az utóbbi évtizedekben néhány fiatal az által fejezte ki a késő-kapitalista posztmodern nyugati világgal szembeni ellenérzéseit, hogy újra felfedezték maguknak a Gothic központi gondolatát, és gótikus (azaz, felforgató) életmódot vettek fel. (38)

Azonban azt, hogy hazánkban egészen pontosan mennyire és milyen téren „felforgató” ez az életmód (illetve: felforgató-e egyáltalán?), mint látni fogjuk, a szubkultúra magyar képviselői esetében a kulturális közeg, a helyi, nemzeti sajátosságok (pl. alacsony életszínvonal, jobboldali, konzervatív eszmék népszerűsége, nyomasztó posztszocialista légkör) erőteljesen árnyalják, negatív és esetenként talán pozitív értelemben is. A magyar társadalmi sajátosságok egy (nemzetközi viszonylatban) visszafogottabb, kevésbé egységes, ideológiai következetesség szempontjából ambivalens színteret eredményeztek, mely azonban nagyrészt mentes az amerikai, nyugat-európai színterek árnyoldalaitól is: pl. kommercializálódás, felhígulás, túlzott külsőség-orientáció, szexuális szabadosság, médiabotrányok, súlyos atrocitások.



A hazai színtéren a kulturális jegyek kevésbé bizonyultak általánosnak illetve egységesnek: míg pl. az amerikai színtéren (a kutatók beszámolóí szerint) goth-nak lenni gyakorlatilag egyenlő a kapcsolódó irodalom és művészetek beható ismeretével (pl. az ottani színtéren kultikusnak

számító Poppy Z. Brite olvasásával¹⁰), a magyar mintában nem tudtam ennyire egységes olvasási kultúrát elkülöníteni. Noha szinte mindegyik résztvevőre jellemző a hangsúlyozott irodalmi érdeklődés, az olvasmányok igen változatosak, nem tipizálhatók a gótikus irodalom mentén. Az amerikai színtéren a goth-tal bizonyos esetekben majdhogynem szinonimaként tekintett (Martin 32) vámpírtéma iránti érdeklődés sem egyöntetű nálunk, ezt az is jelzi, hogy noha közvetlen rákérdezéskor több, mint 40 % felelt igennel, a szubkultúra önállóan felsorolt lényegi jegyei között csak elenyésző arányban említették meg (4 fő, 2 %).

A politikai beállítódás is változatos képet mutatott: feltehetően a kívülállástudat jegyében, a legtöbb válaszadót (97 fő, 58 %) nem foglalkoztatja a politika – ez, mivel az átfogó vizsgálatok folyamatosan nagyon alacsony szintű politikai aktivitást és érdeklődést mértek a 15-29 évesek körében (Horkai 160), messze nem tűnik szubkulturális jellegzetességnek. Meglepő eredmény volt ugyanakkor, hogy noha a szubkultúra jellege, eszmeisége alapján a baloldali, liberális beállítódás túlsúlyára lehetett volna számítani a goth-ok körében, ez a hipotézis nem bizonyosodott be. A válaszadóknak csak 4 százaléka (6 fő) jelzett liberális azonosulást/szimпатиát, a baloldalhoz pedig mindössze egy fő sorolta magát. Valamivel gyakoribb volt a jobboldali beállítódás (15 fő, 9%), és a szélsőjobboldali állásfoglalás (9 fő, 5 %) – a politikai szimпатиát jelző keveseknek csaknem fele (24 fő, 47 %) tartozik ide. Árnyalhatja ezt a képet ugyanakkor, hogy többen (konkrétumokkal) jelezték, a hazai pártokat nem tartják a vonatkozó nézetek hiteles reprezentánsainak. Összességében mégis úgy tűnik, ha politikáról, ehhez kapcsolódó értékekről van szó, a nemzeti helyzet sajátosságai meghatározóbbá válnak a választott szubkultúra jellegzetességeihez képest.

A továbbiakban a külsőségek és a tagok gender-attitűdjei mentén tekintem át a meghatározottságok mértékét.

A goth szubkultúra külsőségei, magyarság és nemiség metszéspontjaiban

1 Általános jellemzők

A szubkultúra látványos külsőségeiben nem csak a letűnt korok viseletének elemeit és a kiegészítők által a különböző korokra visszavezethető vallási irányzatok szimbólumait lelhetjük fel, hanem a teatralitást, és a fluid,

¹⁰ „Hogy olvasok-e Poppy Z.-t? MONDTAM, HOGY GOTH VAGYOK!” – jelezte vehemensen az összefüggést Carol Siegel egyik amerikai interjúalánya (72).

alakítható szubjektum-szemléletet is. A goth kultúrának ideológiája összecseng Sartre-ral a tekintetben, hogy „az ember az, amivé teszi magát.” (Sartre 36-7) - az ebben rejlő lehetőségeket a tagok külsőségeiben is nagyfokú tudatossággal használják ki:

És mi a helyzet a külsővel, az öltözködéssel? Fekete seelymek és bársonyok, komor csipkék, jéghideg ezüstök, a fekete szivárvány minden árnyalatában... Olykor elegáns, olykor korabeli, sokszor groteszk, baljós és dekadens... Miért is? A testiünk olyan, mint egy szoba, amiben mi vagyunk az albérlők: a főbérlők - talán egy felsőbb hatalom, talán a természet - kialakított egy végleges, megváltoztathatatlan alapberendezést, s miután beköltöztünk, igyekszünk azt a lehető legmegfelelőbben átalakítani a saját ízlésünk szerint; s minden szobán tükröződik a benne lakó ember mivolta... (Von Birken, 30N)



A goth szubkultúra külsőségei – függetlenül az adott nemzeti közeg extremitásának mértékétől – sajátos viszonyban állnak a nemi szerepek kritikai szemléletével, mely kezdettől fogva része a szubkultúrának: a nők kapcsán itt nem beszélhetünk marginalizált, eltárgyasított pozícióról, és a férfiak esetében is, minimum szimbolikusan, mérséklődik a hegemon, elnyomó maszkulinitás jelentősége. A külsőségek terén egyik nem esetében sem elvárás a visszafogottság, a natúr hatás: a szubkultúra nem rejti el a megjelenés egyénileg létrehozott, „mesterségesen” konstruált mivoltát, sőt, kihasználva az ebben rejlő lehetőségeket, akár a teátralitás, túlzás

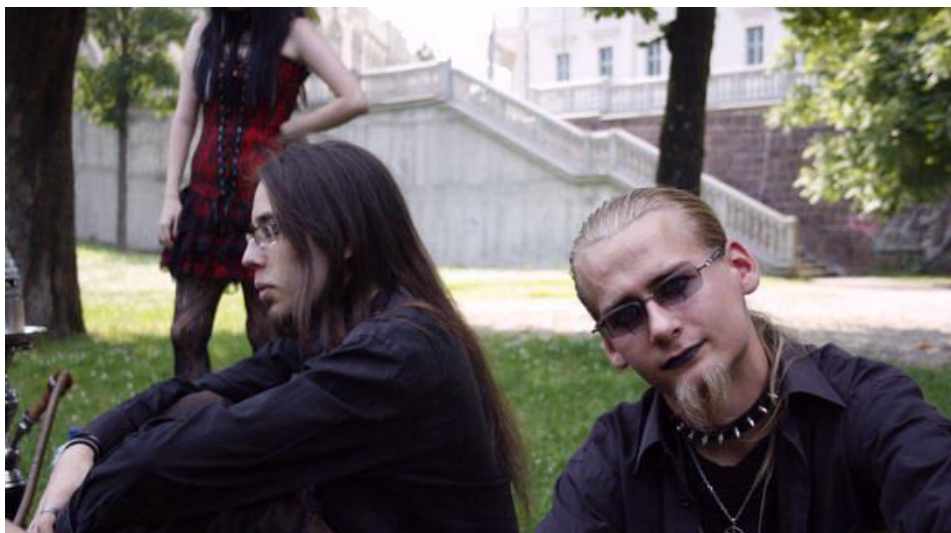
eszközével élve, szabad játéktérnek tekinti, ünnepli azt. E lehetőségek nők esetében az elnyomó reprezentációk, az aktuális szépségnormák felforgatására vonatoznak, a szubkultúra azonban a szépségkultusz kritikáját nem az attól való teljes elfordulásban, hanem annak átértelmezésében, esetenként fetiszálásában, kifigurázásában látja. A goth-ok, noha sok esetben tudatában vannak a nőkre nehezedő szépségnormáknak, és azokat többnyire kritikusan szemlélik, aligha lelkesednének pl. Sheila Jeffreys a szépségpraktikák teljes elvetését, puritanizmust propagáló, a különbségeket a sajátosan értelmezett egyenlőség érdekében minimálisra csökkentő megoldási javaslataiért – felfogásukhoz inkább közelebb állna Elizabeth

Grosz szemlélete, aki a testet olyan felszínnek tekinti, melyre szabadon írhatunk.

Hogyan alakul e felszínre írás az egyes nemeknél?



A férfiak öltözködésében a jellegzetes goth külsőre az elegáns, választékos ruhadarabok jellemzők, gyakran előfordulnak necc felsők, illetőleg fodros, zsabós vagy fűzős (fekete, esetleg fehér) ingek, valamint viktoriánus jellegű, gazdagon dekorált bársony kabátok. Gyakori a hosszú (fekete) bőrkabát viselete is, esetenként (a szubkultúra egyik legismertebb zenekara, a Fields of the Nephilim által „divatba” hozott) kalappal kombinálva. (Nem ritka ugyanakkor a férfiaknál az egészen egyszerű megjelenés, pl. fekete farmer + ing összeállítás sem.) Bár hazánkban mérsékeltebben, de előfordulnak férfiak esetében „genderbending” elemek is: pl. a (nálunk legtöbbször enyhe szemkontúrban kimerülő) smink, (fekete) körömlakk, vagy ritkán akár (többnyire bőr) férfi szoknya viselete. Hajviseletben hosszú vagy félhosszú, esetenként alányírt haj jellemző (bár nem olyan általános jelleggel, mint a rock, metal szintéren: itt viszonylag gyakran előfordul rövid haj is), az arcszőrzet nem tipikus. Kedveltek a piercingek és kisebb arányban a testmodifikáció egyéb formái. A szubkultúra újabb irányzatának megfelelően néhányan lakk, bőr, fetish ruhákat viselnek, hozzá nagyon ritkán férfiak is magas talpú, platform cipőt, csizmát – ugyanakkor a magyar szintéren a rock/metal szintéren általános, egyszerű acélbetétes bakancs a tipikusabb férfi lábbeli.



A tipikus női megjelenésre hosszú (ritkábban rövid) szoknya, csipke, bársony, szatén, necc anyagok jellemzők, kedvelt ruhadarab a fűző, gyakoriak a saját készítésű ruhák. Kiegészítőként előfordul pl. kesztyű, legyező. Főként ezüst ékszerek jellemzők, gyakran nagy mennyiségben. A 90-es években még gyakran előfordult (férfiaknál is, a Cure-os, grufti irányzat nyomán) a tupírozott haj, mára az egyenes, hosszú haj vált jellemzővé (mely gyakran

feketére, ritkábban vörösre festett). Gyakori az erős, esetenként a konvencióktól kifejezetten elszakadó smink.

A fentebb említett radikális kritikus Jeffreys azon az alapon marasztalja el a sminkelést is, hogy az valójában nem ad teret a női önkifejezés külsődleges formájának, hanem meghatározott előírásokat kell követnie: „Noha a sminkelés hívei gyakran érvelnek úgy, hogy az teret ad a nők kreativitásának, ez meglehetősen korlátozott. A nők nem festhetnek naplementét a homlokukra...” (126) – a goth színtéren, ha akarnák, talán még azt is megtehetnék. Mindenképpen igaz, hogy itt semmiféle negatív

megítélést nem von maga után az erős smink (amellett, hogy nem jelenik meg elvárásként sem), jellemzők az egyedi, kreatív arcfestések. Ha tekintetbe vesszük, hogy magyar kontextusban az amerikai szépségkultusz mesterséges követelményei helyett inkább a kényszerű visszafogottság, „természetesség”, natúr hatás jelenik meg a nőekkel szembeni elvárásként, maga a performatív nőiesség (túl)hangsúlyozása is szubverzív aktusnak minősül, különösen a goth-ok által prezentált fekete verziókban, mely a férfitekintet simulékony, felkínálkozó kiszolgálása helyett morbid formában jeleníti meg a vonzó nőiesség külsőségeit.

A szépségideál részleges szubverzióját jelzi az is, hogy a fent jellemzett alkalmi ruházatnak is beillő, elegáns öltözetet (egy goth-nak aligha kellene zavarba jönnie, ha akár egy átlagos hétköznapon hirtelen egy színházban találná magát), a nők szinte kivétel nélkül acélbetétes bakancssal kombinálják. Véleményem szerint a bakancs nők általi viselésében (a – nemtől független! – csoportnormák követésén, a szimbolikus összetartozást, a más csoporttagok által való felismerhetőséget biztosító marker-jellegen túl¹¹) az eltárgyasított, gyenge, passzív női szerep, a járásra aligha alkalmas túsarkakon imbolygó zsákmány, a préda szerepének (Bartky 140) elutasítása érhető tetten, a hangsúlyozottan nőies öltözködésben rejlő önkifejezés lehetőségeihez való ragaszkodás mellett. (Az új irányként megjelenő cyber goth külső harsány színeivel, műrasztáival, platform csizmáival meglehetősen elüt a goth öltözködés konvencióitól.)

2 További magyar sajátosságok

A magyar goth színtér összességében külsőségeit tekintve az amerikaiánál és a nyugat-európainál jóval visszafogottabb. Az ezt implikáló kérdésnél csak 10 fő, 6 % jelzett határozott ellenvéleményt, köztük egy válaszadó tapasztalatai alapján még hitelesebbnek is találta a magyar goth-okat:

Amennyire én látom, Nyugat-Európában inkább „fesztivál-gothok” vannak, tehát ők többségében a hétköznapokon teljesen hétköznapos emberek, és csak a fesztiválokon öltözködnek így. Itthon inkább jellemző, hogy valaki hétköznapokon is valamennyire jelezze a ruházatával a „hovatartozását”. (Revengeri, 29F)

Azon válaszadók, akik egyetértettek abban, hogy a szubkultúra hazai képviselői külsőségekben visszafogottabbak, ennek okait leggyakrabban a következőkben látják: intoleráns közeg (51 fő, 31 % említette az indokok közt), hátrányos anyagi helyzet (31 fő, 19% – ennek kapcsán többen kitértek

¹¹ „P.H.: – Pontosan hogy érted azt, hogy fontos különbözni egymástól?

T3 (nő): – Hát, mindenki hangsúlyozza, hogy különböző egyéniségek vagyunk, de mindannyian ugyanolyan bakancsot viselünk!” (Hodkinson 2002, 67).

arra is, hogy ez „kívülről” és „belülről” egyaránt érezteti hatását: az elhelyezkedési, megélhetési nehézségek közepette a kívülállóknak nincs türelme, nyitottsága, kedve stb. a számukra értelmetlennek látszó „hóbortokat” tolerálni¹²; és hasonló gondok miatt az érintettek szubkulturális érdeklődése, az erre fordítható ideje, energiája, maga az önkifejezés lehetősége is háttérbe szorulhat), a piac hiánya (29 fő, 17 %), hazánk elmaradottsága (15 fő, 9 %) posztoszocialista örökség (9 fő, 5 %). Ugyanakkor relatíve kevés válaszadó (22 fő, 13 %) jelezte, hogy ez kifejezetten zavarja, ennek oka az, hogy a külsőségeket, hiába markánsak a szubkulturában, mégis másodlagosnak tartják.

17 fő (10 %) kiemelte, hogy ezt inkább pozitívként értelmezi, megítélésük szerint nálunk így a felszínes külsőségek helyett nagyobb hangsúlyt kapnak a belső, eszmei értékek. 11 fő (7 %) úgy vélte (pozitívként), hogy nálunk kisebb mértékű a „feltűnési viselkedés.”

Az esetleges kommercializálódás valóban maga után vonhatja a szubkultúra felhígulását, divattá válását, illetve önmagában ellentmondhat a szubkultúra egyik alapvető értékének: a fogyasztói társadalomtól való elfordulásnak, az anyagi, osztálykülönbségek háttérbe szorulásának; ugyanakkor pozitív hozadéka is lehet(né)nek, pl. több koncert, rendezvény, valamint akár az esetlegesen növekvő tolerancia formájában. A visszafogottság (tartalom vs. felszín megkülönböztetésének) egy sajátosan magyar hozadékát említi meg egy válaszadó:

Leginkább az zavar, hogy aki viszont a külföldiekhez hasonlóan jelenik meg, azt elítélik a hazaiak és ez gáz. (Sanyi, 26N)

Tény, hogy a magyar közegben, míg (természetesen ez pozitívum) az átlagos, a szubkultúra külsőségeit nem vagy csak kis mértékben követő megjelenés teljesen elfogadott (Wilkins cikke arra enged következtetni, hogy az amerikai szintén ez nem egészen így van); abban az esetben, ha valaki külsőségeiben túl feltűnő, túl extrém, „túl goth”, előfordul a kritika, mint ahogyan ez a válasz is jelzi:

¹² Megj.: gyakori a (többnyire téves) sztereotípiá, hogy a goth-ok, ill. a szubkulturális hovatartozásukat látványosan kifejező emberek gazdagok, semmiféle megélhetési gondjuk nincs. Ezzel összefüggésben azt is szokás róluk feltételezni, hogy a pubertáskorban ragadtak, nem nőttek fel. Hazánkban valóban szinte szinonimák a felnőtség és a konformitás - a gothok viszont kiválóan rációznak erre. Elenyésző volt pl. a mintámban a munkanélküliek aránya, és több mint 20 százalék az egyaránt tanuló és dolgozó embereké. Majdnem minden válaszadó igennel felelt arra a kérdésre, hogy van-e tanulmányi vagy munkahelyi ambíciója, és arra is, hogy aktívan tesz-e e célok érdekében.

Nem attól lesz valaki hiteles goth, hogy talpig csipkéében és fűzőben jár-kél minden kélését magára aggatva. A túlhangsúlyozott megjelenés, a túlzott hivalkodás,- viselkedésben is- az ellenkező batást váltja ki. Az embernek az az érzése támad, hogy az illető nem biztos a hovatartozásában (...) Persze attól függetlenül, hogy valaki első ránézésre „túljártszottnak” hat, lehet hiteles személyiség. (Szabmet 21N)

Noha a válaszadó az utolsó mondat alapján nyit és fellazítja a sztereotípiát, szemléletesen jelzi a gyakran felbukkanó gyanakvást a túl következetes külsővel szemben, mely különösen új tagokra, még jellemzőbben, fiatal lányokra vonatkozik. A szubkultúra nem mondható nyitottnak, befogadónak, nem túl nagy a tolerancia a még kevésbé kiforrott, stílusukat még csak kereső újoncokkal szemben. Ez alól főként fiatalabb tagok közösségei jelentenek egy új tendenciaként kivételt: egyes beszámolók szerint egy pl. interneten létrehozott goth csoport az identitáskeresés támogató helyévé (is) válhat:

A gothic számomra egy olyan tükröt jelent, amibe nagyjából tizenkét évesen néztem bele először, és amiben először láttam meg önmagam. (Alya Black, 16N)

A szubkultúra keretei (...) egy célt is adnak annak, aki valami lenni szeretne, de még nem ismeri igazán önmagát. Egy keret, amin belül kibontakozhat. Van, akít ez zavar, másokat nem. (Krupcheck, 20F)

Mások ugyanakkor a dualista szemlélet helyett az eszmeiséget és a külsőségeket szerves egységben értelmezik, úgy látják, a látványos külsőségek az elmélyült belső tartalom kifejező eszközei, és, – elutasítva a kizárólagos felfogást, miszerint vagy a külsejével törődik, vagy az elméjét pallérozza az egyén –, nem annak pótlékai.

(...) Gothnak lenni az jelenti, hogy átérzem a dolgok lényegét és tisztában vagyok a stílussal, és a személyiségem kivetítem a külsőmre. (Luna Aeternus, 18F)

Összességében, megítélésem szerint mindenképpen fontos aspektus, hogy beszélhetünk-e egyáltalán *választási lehetőségről*: a külsőségeket háttérbe szorító (belső) *meggyőződés* vagy a külsőségeket diszkrimináló (külső) *társadalmi nyomás* a dominánsabb? Az eredmények alapján látható, akadnak ugyan próbálkozások a visszafogottság „belső” igazolására (a magyaroknak nincs erre igényük, stb.), a többség mégis külső okokban, különösen az intoleranciában keresi a magyarázatot, és kényszerűnek (illetve minimum nem éppen örvendetesnek) tartja a relatíve csökkent mértékű extremitást.



Vizsgáltam a külsőségek normaszegő jellegének mértékét nemek szempontjából is, itt már változatosabbak a vélemények, és jóval kevesebben igyekeztek magyarázatokat keresni. Feltételezésemmel, miszerint a hazai színtéren a férfiak a nőknél konformistább megjelenésűek, a válaszadók 47 százaléka (79 fő) határozottan egyetértett, míg 44 fő, 26 % százalék ellenvéleményt fogalmazott meg.

A nemek szerinti eltérést feltételezésemhez hasonlóan tapasztalók által felsorolt leggyakoribb indokok: férfiakkal szemben fokozottan intoleráns közeg (19 fő, 11 %), a férfiak kisebb létszáma a

szubkultúrában (17 fő, 10 %), a nők merészebbek (12 fő, 7 %); 6 fő pedig kifejezetten a genderbending vonatkozásokkal szembeni intoleranciára tért ki (pl. smink, körömfestés, szoknya). 10 fő (6 %) szerint a férfiakat nem, vagy kevésbé érdeklik a külsőségek. Az okok közt néhány válasz erejéig szerepelt még olyan vélemény, hogy az érintettek sem tartják férfiasnak a goth szubkultúra férfiakra vonatkozó külsőségeit, továbbá hogy a nőknek több a lehetősége az extremitásra (több ötletet meríthetnek erre nézve a szubkultúrából, pl. annak képi ábrázolásai is inkább nőkre fókuszálnak), illetve egy válaszadó szerint a férfiak kevésbé bírják a kritikát (amit a goth külsőségeket felvállalva sajnos bőven kaphatnak). Hárman (2%) említették meg közvetlenül a homofóbia hatását (noha az intoleráns közeg vélelmezése is implikálhatja ezt), e szerint a férfiak nem alaptalanul tartanak az atrocitásoktól, és nem vállalják fel a merészebb külsőt: a jelenlegi magyar közhangulat igen agresszíven lép fel a homoszexualitás, illetve az azzal sok esetben tévesen társított alternatív maszkulinitások ellen.

A kérdőívben külön kitértem arra, hogy a férfiakkal szembeni (feltételezett) kisebb tolerancia kihat-e a létszámra, a nemek arányára: rögtön a minta megoszlása szerint igen (105 nő, 62 férfi, 63-37 %); a válaszadók azonban ennél komplexebben kezelték a kérdést.

11% (19 fő) ellenvéleményt fogalmazott meg, többségük kiemelte, hogy csak a kevésbé nyilvánvaló külsőségek miatt tűnik így. Többen úgy vélték, csak a fiatal generáció esetében tapasztalható ez az arány: a régi Cure-os, grufti vonalat valóban kevésbé jellemezte a nőközpontúság, mint a mai viktoriánus irányt. Őket támasztják alá a mintában látható arányok: a 14-18 évesek közt 78 % nő, 22 % férfi, míg a 31-40 évesek körében 35 % nő, 65 % férfi. (A 19-23 évesek közt a nők többsége, míg a 24-30 évesek közt hozzávetőleges kiegyenlítettség jellemző.)

A válaszadók 65 %-a (108 fő) egyetért azzal, hogy a szintéren több a nő. Döntően (44 fő, 26 %) az okot abban látják (és néhány esetben maguk is egyetértenek vele), hogy a stílus konvencionális értelemben nem férfias. Gyakori a vélemény (16 %), hogy a férfiak nem elég merészek, egy válaszadó pl. ezt a csoportnormák fokozottabb követésének tudja be:

Mert a férfiak mindig csak mennek a többi után (gyakran követik haverjaikat és igyekeznek minél „keményebbek” lenni), míg a nők gyakran szeretnek „kitűnni” a tömegből. (Linda Daemon 31 N)

Talán egy csipetnyi önbizalomhiány. Pedig csak fantázia és elszántság kell. (Lovecraft, 39F)

A külső okok közt szerepelt a homoszexualitás asszociációjától való (megalapozott) félelem (15 fő, 9%), illetve ketten úgy vélték, a férfiak (tartva a hátrányos megítéléstől?) eltitkolják az irodalom, kultúra iránti érdeklődésüket. Pl. ez a két válaszadó igen tudatosan vizsgálja felül a társadalom gender-viszonyait, a normakövetés illetve a komplementer szemlélet tükrében:

Véleményem szerint a férfiak inkább tartózkodnak az unisex jellegtől, nehogy „nyálasnak” vagy buzinak mondják őket, és inkább beállnak a blackmetal műfajba. Valószínűleg fent akarják tartani a társadalomban átlagosnak mondott férfi normákat, és alkalmazkodni hozzájuk. (Rudi 19F)

Talán túl nőiesnek tartják a férfiak az effajta érzélemlát. Mint tudjuk, a férfiak a nőkkel szemben definiálják a férfiasságukat. (Netti 21N)

A szubkultúrával foglalkozó kutatók egyébként esetenként párhuzamot vonnak a külső terrorra fókuszáló „male Gothic” és a belső félelmeket, pszichés „terror” megjelenítő „female Gothic” irodalom (megjegyzem, ez vitatott, és önmagában leegyszerűsítő felosztás), valamint ennek analógiájára ezek eszmetörténeti folytatásai, a „maszkulin” metal és a „feminin” goth zenék között (Hannahan 36-7.) Akad olyan is, aki az újabb

industrial és a tradicionális goth zenék között fejez ki hasonló gender-assziociációt (Porter).

A külső befolyás formáinál, ennek kritikájánál gyakoribbnak bizonyultak az esszencialista magyarázatok, melyek szerint az okok a nők vs. férfiak (eredendő) lelki beállítottságában keresendők: pl. a férfiak kevésbé emocionálisak (19 fő, 11 %), a zene nem elég „kemény” számukra (10 fő, 6%), illetve néhány visszatérő vélemény szerint a férfiak kevésbé vonzódnak a romantikához, a szépséghez, az irracionálitáshoz, illetőleg a művészethez, a kultúrához. Felmerül továbbá a vélelmezett okok közt, hogy a nők erőteljesebben vonzódnak a külsőségekhez, illetve az extremitáshoz.

A véleményeket, különösen azokat, akik szerint a férfiakat kevésbé (azaz a nőket jobban) érdeklik a külsőségek, érdemes összevetni Georg Simmel esszéjével (2001), aki szerint a nők divat, öltözködés iránti fokozottabb érdeklődése azért alakult ki, mert a patriarchális berendezkedésben más lehetőségük nemigen akadt az önkifejezésre. Noha a lehetőségek némileg bővültek, a konvenciók és főleg a sztereotípiák nem vesznek ki olyan könnyen (nem is beszélve a nők külsőségorientációját és különösen az ezzel kapcsolatos szorongásokat a populáris médiával együttműködve mesterségesen fenntartó divatiparról). Közelíthetnénk tehát onnan is, hogy a nőkre mintegy természetellenes kulturális berögződés, konvenció nehezedik a külsőségekkel való foglalatzkodás „kényszere”; ugyanakkor úgy is felfoghatjuk – és megítélésem szerint, mivel néhány személyes beszélgetés is erre engedett következtetni, ez adekvátabb! –, hogy a látványos külsőségek ugyanúgy vonzzák/vonzanak a férfiak *egy részét* is, mint a nők *egy részét*, azonban a konvencionális férfiasság illetve a homofóbia rájuk is leselkedő következményei miatt utóbbiak nem merik ezt vállalni. A goth színtér jól bizonyítja, hogy a külsőségek iránti érdeklődés mértéke kapcsán inkább egyéni, mintsem nemi különbségekről beszélhetünk.

A válaszokban nehezen elkülöníthető a társadalmi meghatározottság mértéke – itt maguk a válaszadók bizonytalanabbnak tűnnek e téren. A válaszokban összességében elmosódni látszik a határ az inherens női-férfi esszencia vélelmezése, és a társadalmi gendernormákhoz való igazodás (ezen belül is: külső nyomásra létrejövő vs. belső, internalizált) igénye közt.

3 Szabadság a színtéren

A színtéren jelenlevő nők (és esetenként férfiak) mindenképpen nagyfokú szabadságot látnak a külsőségek kifejezőmódjaiban, a kutatók ugyanakkor ezzel kapcsolatban szkeptikusnak tűnnek.

Gunn egyik interjúalánya tudatos reflexióval kijelenti, szerinte a „dominatrix” image-et képviselő goth nők nagyon is tisztában vannak a nyugati kultúrában uralkodó szépségideállal, annak egyes ikonjaival (pl. az

amerikai „tisztaság-mítosz” közepette igencsak markáns perverziónak számító iskolás lány, pompomlány, szilikonmellű Baywatch-szőkeség, vagy a Wilkins által említett prostituált), azonban egyfajta sötét csavar (*dark twist*) által az alárendeltséget dominanciává alakítják (Gunn 52). (Említhetnénk a kulturális ikonok közül a *femme fatale*-t is ennek kapcsán.) A szerző másik interjúalanya hangsúlyozza, a goth nők elsősorban a maguk örömeire alakítják kinézetüket (Wilkins 336). Mindennek dacára Gunn mégis úgy véli, hogy a társadalmi nemek felforgatása szempontjából a goth színtér – noha relatíve kétségkívül szabadabb – ambivalens, a mainstream szépségideállal szemben csak részben sikerül ellenállást kifejteni. Ezt pl. azzal indokolja, hogy a domináns pozíció eléréséhez is szükséges vonzónak lenni a férfi számára, ami viszont hagyományos női szerep (Gunn 53). A dekoratív külső iránti igény azonban véleményem szerint átértékelődhet, és összeegyeztethető a feminista tudatossággal, amennyiben – a tömegkultúrával ellentétben – nem kötelező jelleggel és szigorúan előírt módokon, nem egy sablonba való beleilleszkedés kényszerével nehezedik az egyénre, hanem szabad, autentikus választás van mögötte, és az egyéni önkifejezés lehetőségeit rejt magában.

A nőelnyomás eszközeinek átértékelésére jó példa a színtéren népszerű fűző – fontosnak tartom hozzátenni, hogy a hagyományos fűzőknél általában jóval kényelmesebb ruhadarabokról van szó, és általában nem jellemző, hogy használójuk egészségtelenül szorosra fűzné magát. Wilkins egyik válaszadója szerint a nők korlátozásának e régi szimbóluma itt, mivel a nők önként választják viselését, erőt adó (empowering) szimbólummá lényegül (Wilkins 338). A magyar válaszadók nem ennyire gendertudatosak a fűző viselését illetően, a leírásaikból azonban kitűnik, örömeiket lelik a hangsúlyozottan nőies, elegáns öltözködésben.

Wilkins ennek kapcsán elismeri azt is, hogy a más kontextusban a szexuális felkínálkozás, elérhetőség asszociációit kiváltó ruhadarabokat (pl. neccharisnya, mélyen dekoltált fűző, esetenként miniszoknya, stb.) a nők itt anélkül viselhetik, hogy a férfiak részéről atrocitásokkal (megjegyzések, beszólások, leszólítás, letaperolás, stb.) kellene számolniuk (336). Így szabadon kísérletezhetnek, vállalhatják a feltűnő, másutt szexuálisan kihívónak tartott külsőt.

A magyar színtéren nem ennyire egyértelmű a női szabadságról a vélekedés – bár tény, hogy a más kontextusban kihívónak ítélt ruhadarabok itt is valóban szabadon és atrocitásoktól mentesen viselhetők. Ugyanakkor – elég nagy arány, de mégsem elsöprő többség! – 87 fő (53 %, ebből 53 nő, az összes nő 50 %-a) szerint tisztelik jobban a nőket ezen a színtéren, mint más szubkultúrákban, vagy a mainstreamben. 16 % (26 fő, 15 nő és 11 férfi) nem lát különbséget, és ezt negatívumnak tartja; 23 % (köztük 26 nő, az összes nő 25 %-a) nem lát különbséget, de nem is foglalkoztatja a kérdés. Láthatjuk,

magas a nők helyzetét ebből a szempontból pozitívan megítélők aránya, de ez messze nem általánosítható.

Azt sem állítják egyöntetűen a nők, hogy a goth szubkultúra rendezvényein kevesebb zaklatás, atrocitás éri őket, mint egyéb rendezvényeken illetve általánosságban: 57 fő, 55 % válaszolt igennel. Elég magas, 32 % azok aránya (34 fő), akik számára ez sem a szintéren, sem azon kívül nem probléma. Ez az adat feltehetően összefüggésben áll azzal, hogy a goth nők feminista reflexió nélkül is egy dominánsabb, erősebb nőiséget valósítanak meg, márpedig a zaklatók, bántalmazók mindig a (vélt) legkisebb ellenállás irányába mennek. Az okok között szerepelhet az is, hogy a goth öltözék, még ha adott esetben kihívó is, úgy hangsúlyozza a nőiséget, hogy közben mégis méltóságteljes marad – pl. alulöltözöttség, kivillantott hasak, közszemlére tett hátsók nem jellemzők. Az is egy relatív védettséget adhat a goth nőknek, hogy a mainstream szépségideáltól elszakadó külsőt sok kívülálló nem tartja vonzónak. Senki sem választotta azt az opciót, miszerint itt több atrocitásnak lenne kitéve, és 7 fő (6, 6 %) úgy tapasztalta, a szintéren is érik atrocitások, ugyanúgy, mint máshol.

Mindkét kérdés esetében valamivel – tény, nem sokkal –, de többen vannak azok, akik a nők szempontjából pozitívan látják a helyzetet Ennek egyik oka lehet, – mint a nő helyzetére vonatkozó kifejtendő válaszkoránál kiderül –, hogy a nőekkel szembeni udvariasság (minimum!) formáit többen a szubkultúra normájaként írják le.

A fiúk közül is sokan tekintik ikonnak az előkelő viktorianizmust, így igyekeznek tisztelettel bánni a nőkkel. (SorrowSong, 28N)

Mások a kérdés kapcsán arra térnek ki, hogy a nőknek itt nem csak a külseje kerül előtérbe, ezért (is) élük meg a goth színteret kedvező közegként:

Igen, mivel itt tényleg nőknek, nem pedig buta libáknak nézik őket. Más közegekben a nőket kevésbé veszik emberszámba szerintem, mint a gothok között. (Luna Dark, 15N)

Nem kezelnek minket kiegészítőként, mint sok más szubkultúrában. (AlyaBlack, 16N)

Különösen a fiatalabb válaszadók több esetben kitértek ennek kapcsán a gyakori férfi-nő barátságokra:

Ha az illető hölgy szeretne egy bizalmast maga mellé fogadni, akkor nem kell a nemek közül válogatnia. (Rudi 19F)

Akadtak olyan válaszadók is, akik viszonylagosnak vélték a nők kedvező helyzetét:

(...) tény, hogy jobban tisztelik a nőket, mint egy diszkrétóban, vagy hasonló helyen. Ha elmegyek egy buliba, nem gondolja a többség azt, hogy fel akarom szedetni magam. (Nussy, 20N)

Mások viszont tagadták, hogy a közeg kedvező lenne:

ha csinos vagy, minden közeg kedvező, ha meg ronda, akkor sehol nem foglalkoznak veled (Lorretine, 34N)

Olyan is akadt, aki úgy vélte, hogy mind az udvariasság, mind az állítólagos emocionalitás csak formáság, és a közegben ugyanolyan mértékben jelen van a hímsovinizmus.

Összességében úgy gondolom, naivitás lenne azt állítani, hogy ebben a közegben nincsenek hímsoviniszták, ugyanakkor formális szinten kevésbé jellemzők, illetve valamivel kevésbé kerülnek előtérbe a hímsoviniszta megnyilvánulások – és a színtér színvonalát már ez önmagában javítja a mainstreamhez képest. Azonban ez – tekintve pl. a feminizmusról alkotott vegyes véleményeket, ld. később – valószínűleg nem kimondott gendertudatosságnak, hanem csupán a színtéren jelen levők nagyobb fokú kultúráltságának tudható be.

Wilkins a nők helyzete kapcsán nehezményezi, hogy, noha a közösség önjellemzés szintjén nagyon büszke állítólagos toleranciájára a különböző testalkatokat illetően, a szépségkultusz mégiscsak kihat az állítólag szabad goth színtérre is. Az optimális női testalkatra vonatkozó mainstream vékonyság-ideál, ha leplezettebb formában is, de itt is jelen van, Wilkins résztvevő megfigyelése a teltebb alkatú nők diszkriminációját tárta fel.

Az én mintámban sem igazolódott be, hogy a közeg abszolút kedvező lenne az ideálistól eltérő alkatú emberek számára: 79 fő (47 %) ítélte egyértelműen kedvezőnek ebből a szempontból a közeget:

A goth ilyen téren tökéletesen érdektelen. Mi nem a fizikai világban, hanem a gondolatok és érzelmek terén élünk. Nincs jelentősége a testalkatnak. (Ellenier Kitten Fox, 20F)

Mi nem nézzünk ki senkít, legyen akármilyen szépséghibája, ellentétben a divatvilággal. (Alya Black, 16N)

Úgy gondolom, hogy a goth szépségideál nagyban hasonlít a romantika korabelire, ugyanakkor a máitól gyökeresen eltér. Éppen ezért a goth stílusban otthonra

találhatnak azok, akik nem felelnek meg a „hivatalos” szépségideálnak, pl. a túl vékony vagy túl telt alkatuk, illetve a fehér bőrük miatt. (Vika, 23N)

Többen kitértek nem csak a telt nőkre, de a vékony férfiakra is ebből a szempontból: itt nem általános elvárás a kisportolt, izmos alkat a férfiak felé. (Egy-két válaszadó ezzel ellentétes véleményt fogalmazott meg.)

Néhányan úgy vélték, a színtér egyenesen átesik a ló másik oldalára, és a vékony nők kerülnek háttérbe a nagydarab férfiakkal együtt, pl.:

Engem sokat piszkálnak a vékonyságom miatt, úgy vettem észre, hogy a teltebb testalkat jobban elfogadott. Igen, kedvező. Ez a molett nők, és anorexiás férfiak paradicsoma. (18N)

25 fő (15 %) csak részben gondolta kedvezőnek a közeget. Ezek a válaszadók gyakran kiemelték, hogy noha az emberek az átlagnál toleránsabbak, elfogadóbbak, kevesebb a testalkat miatti ítélkezés, egyáltalán, ez a divat világával ellentétben beszédtemaként is aligha merül fel egy goth társaságban; ugyanakkor ideál, még ha nem is olyan mérvű fontossággal és súlykolással, mint a populáris kultúrában, de itt is van, és nem szakad el teljesen a mainstream ideálijától:

Az "egyszázból" fehérbőrű fiú a goth ideál, a feketehajú, fehérbőrű, nagymellű, vékony barátnőjével. De azt hiszem soha senkit nem közöstitettek ki vagy becsméltek a testi adottságai miatt. (Sanyi 26N)

Valamennyi [elvárás] van, bár ez a közeg elfogadóbb. Természetesen itt is a gilisztábbak kelendőek, mert az olyan arisztokratikus. De véleményem szerint a teltebbek is elboldogulnak. (Lovecraft, 39F)

Mindezt az is igazolja, hogy a hivatásos goth modellek is vékony alkatúak, annyiban mások mainstream kolléganőikhez képest, hogy öltözetük, hajviseletük, sminkjük extrémebb.

A válaszadók 14 %-a semmi különbséget nem lát más színterekhez képest, és ironikusan közelít meg minden olyan kísérletet, mely az ellenkezőjét állítva próbálja idealizálni a goth színteret:

Mindenki a szép testű egyedeket szereti, tőke mindegy, milyen színtér. A többi "csak barát" :) (Dwiki, 34F)

A csajok karcsúak legyenek, a pasik meg izmosak. Színter mindenhol ez volna az elvárás, de szinte sehol nem teljesül. (Punk Lady, 31N)

Néhányan a különböző testalkatok elfogadását személyfüggőnek és nem a szubkultúra sajátosságának vélték (4 fő), ketten pedig úgy tapasztalták, csak régebben volt a színtér kedvező ebből a szempontból.

Összességében itt is egy ambivalens eredményre juthatunk: valamivel kedvezőbb a közeg, de nem mondható, hogy teljesen szabad lenne, és egyáltalán ne befolyásolná a mainstream szépségkultusz normatív nyomása. Ez ott is kiütözik, hogy a megkérdezetteknek szinte mindegyike tud egy vagy több, a testalkata miatt aggódó társáról, és több alkalommal előfordult, hogy saját magukat is ide sorolták a válaszadók (nem csak nők!).

A tagok gender-attitűdjei: progresszív és konzervatív aspektusok

A goth-ok már említett kívülállástudata a színtér relatíve fokozott kultúraorientációja szempontjából pozitív, a gendertudatosság szempontjából viszont, mint további aspektusokból látni fogjuk, ambivalens következményeket von maga után.



A válaszok alapján a populáris kultúrától való elhatárolódás része a divatvilág, a diszkó világának eltárgyasított nőképeinek elvetése. A nők, mint említettem, örömeiket lelik abban, hogy itt teljes embernek tekintik őket, és – az amerikai színtérrel megegyezően – kisebb a zaklatások, atrocitások aránya; ugyanakkor másrésztől (és ez lesz a negatívabb aspektus) úgy érzik, a

kívülállás folyamányaként a nőket érintő problémák rájuk nem vonatkoznak, ők ennek is felette állnak, nem szükséges erre, és egyáltalán a társadalmi nemi szerepek kritikai vizsgálatára reflektálniuk. (Bár ez osztársadalmi szinten nem számít egy népszerű témának, és a patriarchális ideológiának érdeke, hogy ne is legyen az!) Mindezt befolyásolja az, hogy a feminizmusra vonatkozó sztereotíp, hamis lejárató ideológia mint posztoszocialista örökség még a szubkultúrába is beférkőzik, itt is érezteti hatását, ahogyan megjelenik a magyarokra jellemző fokozott előítéletesség, a progresszív eszmék elutasítása egy – paradox módon – elvileg progresszív csoportban is. Ehhez még hozzá kell tenni, hogy résztvevők a gender studies-zal is csak elvétve találkoztak tanulmányaik során (ha mégis, az egyértelműen kitűnik a válaszokból), és a feminizmus valódi, autentikus jelentése nincs jelen a magyar köztudatban.

Míg az amerikai szintéren mindennapos a nőiségre való reflektálás, az én mintámban a szubkultúrába kerülés motivációi közt csak két válaszadó említette meg a nőiség szabadabb megélésének lehetőségeit. Ha személyes beszélgetésben felvettem ezt az összefüggést, a megkérdezett nők gyakran helyeselték, elismerték a e szempont relevanciáját, de hozzátették, hogy ők a szubkultúrával való tapasztalataikat ebből a szempontból eddig sosem gondolták végig. Hasonlóan az osztársadalmi tendenciához, a válaszadó nők gyakran irrelevánsnak tartják azt, hogy ők nők – leggyakrabban valószínűleg azért, mert az erre való reflexió nélkül is egy öntudatosabb utat követnek.

A nemem sosem befolyásolt cselekedeteim véghezvitelében. (Von Birken, 30N)

Maga a szubkultúrához való tartozás, a “más” életforma és kinézet valóban biztosítja a patriarchális társadalom kötöttségein való kívülállás *illúzióját*, illetve adott esetben *realitását* – utóbbit azonban az illető csak ritkán köti a feminizmushoz, egyéni teljesítményének tartja inkább. Holott egy nő részéről az egyéniség hangsúlyozása, a műveltség, intellektualitás, kreativitás felértékelése, egyben az eltárgyasított szerep (még ha nem is teljesen tudatosított) elutasítása, a normaszegés kifejezetten a feminista attitűd részeként értelmezhető. A következő két válasz magában rejti a nőkre vonatkozó társadalmi sztereotípiák és szerepelvárások, illetve a valódi vágyak, szándékok, irányultság, érdeklődés között feszülő ellentétet:

Egyáltalán nem foglalkozom vele, hogy mint nőtől mit várnak el tőlem. Nem szeretem megjátszani magam. (Noire 23N)

A tipikus női témák nekem nem jönnek be, mi több, untatnak, klasszikus csevejekre gondolok, gyerekről, kajákról, szépségtippekről... (Anita 31N)

A szubkultúra nő- illetve férfiképét felmérő kérdéseknél a válaszadók jelentős hányada teljesen vagy részben azonos ideális tulajdonságokat adott meg mindkét nemre vonatkozóan (az intelligencia, műveltség, kreativitás igénye gyakran szerepelt, olyan, szubkultúrától független pozitív jegyekkel, mint őszinteség, segítőkészség, stb. és ezek mellett gyakran megjelent az igényesség elvárása is) – ezen eredmények szerint a szubkultúra tagjai nem hívei a komplementer gender szemléletnek, az egymást kizáró női és férfi tulajdonságok, szerepek szorgalmazásának. Ennek oka egyrészt az individuum felértékelése ebben a közegben, másrészt pedig az, hogy a közös érdeklődés, hasonló beállítottság, életszemlélet iránti igény magasan felülírja a sztereotip nemi elvárásokat. Sem a férfi, sem a női válaszadók nem preferálják az alárendelt, kiszolgáló nőképet (többen közvetlenül kritizálják azt); és a mainstream férfiideált is kritikusan szemlélik (főleg a pénzközpontúság, kigyúrt testalkat mentén, de időnként felmerül a sztereotip férfi érdeklődési körök, pl. autók, sport, stb. illetve a hímsovinizmus közvetlen elutasítása is).

Vannak (ti. általam elutasított női szerepelvárások), de még mennyire. Először is a külső elvárások: legyen vékony, nagymellű, öltözködjön nőiesen és szexin, fél életét töltse azszal, hogy a külsejét tökéletesíti. Emellett szolgálja ki a férfit és tegyen meg mindent, hogy megtarthassa, legyen bármikor készen álló szexuális segédeszköz. Emellett pedig ne zavarja a sörbas, izzadságszag, legyen remek háziasszony és családanya. (Satsuki, 22N)

Nem fontosak nekem a női-férfi szerepek a mindennapokban. Egy nő is programozható és egy férfi is mosogathat. (Paramo 32F)

A társadalmi nemek kérdése: apu dolgozik, anyu dolgozik, majd takarít, főz, gyereket nevel! Kétszer annyit dolgoznak a nők, mint a férfiak, de ez nincs megbecsülve. Uraim, nézzünk végre magunkba. Én el tudtam kezdeni, szóval nem nehez. (Anton, 29F)

A házimunka megosztására való rákérdezés – melynek jelentőségére az előző válaszadó is utal –, feltehetően megütközést keltett. Ehhez az „arisztokratikus” szintérhez képest valóban egy irreleváns, sőt alantas témának tűnik; ugyanakkor érdemesnek tartottam megvizsgálni, hogy az otthon falai közt – ahol, tipikus magyar anyagi helyzetben háztartási alkalmazottak híján már kevésbé tartható az arisztokratikus teátralitás –, vajon mennyi marad meg a méltóságteljes, nem elnyomott nőből, és az emocionális, gáláns férfiből. Ez a kérdés jó lehetőségnek tűnt annak vizsgálatára, hogy a gyakorlatban mennyire érvényesül az, hogy a nőkben az intellektualitást, a szubkultúra tematikája iránti érdeklődést, a művészséget stb. értékelik – módosulnak-e az elvárások konzervatívabb irányba együttélés esetén, sérül-e a nemek egyenlősége? (Én az alább idézett Pongráczné-cikk

konklúziójával ellentétben úgy vélem, igenis *meghatározza* az emancipáció mértékét a házimunka otthoni megosztása, a férfiak egyenlő szerepvállalása.)

Örvendetes - és a szokásos hazai otthoni munkamegosztástól: „a magyar férfiak részvétele a leginkább rutinszerű, napi helytállást követelő házimunkákban csaknem elhanyagolható: a nők feladatvállalása a férfiakénak 36-szorosa” (Murinkó-Pongráczné 100) teljesen eltérő eredményre jutottam. A válaszadók 63 százaléka (106 fő, 63 nő és 42 férfi, az összes nő 60, és az összes férfi 68 százaléka!) képviselt progresszív szemléletet ebben a kérdésben, és vallotta magát az egyenlő otthoni munkamegosztás hívének.

Teljes munkamegosztás! 3 évig együtt éltem egy férfival, és szépen felosztottuk egyenlően, ki milyen helyiségeket takarít a saját szobáján kívül. (...) Az tény, hogy ő sem szerette a házimunkát, meg én sem, és ő gyakrabban hanyagolta el, mint én, de attól függetlenül, hogy idegesített, ez sose késztetett arra, hogy bármit helyette végezzek el. (25N)

Ideális az, ha ez nem kérdés. Egyenlő munkamegosztás. (38F)

Szerintem nincs különbség ezen a téren férfi és nő között, minden csak megbeszélés tárgya; egy férfi is szerethet vasalni, főzni egy nő is utálhat mosogatni, teregetni stb. ki mit szeret tenni és mire van ideje ennek a függvényében kell megoldani a házi munkát. (21F)

Együtt élek a vőlegénnyemmel. Ideálisnak azt tartom ha mindenki kvázi egyformán veszi ki a részét a házimunkából; ha valamelyikünknek több dolga van, a másik többet vállal, és fordítva. (28N)

A férjemmel együtt végezzük a házimunkát. Ez így normális. (33N)

A férfi és a nő egyaránt végez házimunkát. (20F)

Munkamegosztás minimum. Ne várja el tőlem senki, hogy mindent én csináljak sőt még dolgozzam is. Az élettársam ne csak az ágyban teljesítsen, ha már velem él, elvárom, hogy besegítsen. (25N)

5 nő és 1 férfi (4 %) szintén az egyenlő megosztást tartaná optimálisnak, azonban nem látja ezt a gyakorlatban megvalósíthatónak (a férfi kételkedik abban, hogy szándékai szerint végül tudná-e magát tartani ehhez, a nők pedig többnyire tapasztalatból nyilatkoznak). Általában a férfi szerepvállalásán gondolják, hogy elbukik az egyenlőség, de egy fő szerint a nő vonakodik „átengedni” a feladatokat.¹³

¹³ Ez utóbbi jelenség oka véleményem szerint az lehet, hogy a nyilvános szférában, közéletben, tudományos életben, munkahelyi előrelépésben a nők kevésbé tudnak érvényesülni, és egy részükből – csak úgy, mint a külsőséorientáció esetében! - ez azt váltja

A válaszadók 10 %-a képviseli azt a nézetet, miszerint a házimunka alapvetően a nő feladata, de a férfi is „segítsen be.” 8% írt komplementer szemléletet tükröző választ, mely szerint az alkalmi szerelés, cipekedés, sőt a még ezeknél is ritkábban szükségessé váló betonozás mint „férfi munka” kompenzálja a nem halasztható, nagy időigényű, mindennapos (ezen ideológia szerint) „női munkákat.” Néhányan a férfi magasabb keresetét, családfenntartó szerepét nevezték meg e téren elfogadható kompenzációként. (Pl. „*Én végzem a házimunkát, ő keresi a pénzt, jó ez így!*” 23N)

Teljesen konzervatív nézetet (kizárólag a nő feladata a házimunka) mindössze 3 fő (2 %), 1 nő és 2 férfi vallott, ez az osztársadalmi adatokhoz képest igen alacsony arány.

Összességében tehát elmondhatjuk, a szubkultúra eszmeiségének az egyén tiszteletben tartására vonatkozó aspektusa a házimunka megosztásában megjelenik: kevesen rendelik alá párjukat, illetve hagyják magukat alárendelni e téren. A kölcsönös tisztelet, közös felelősségvállalás jellemző, a férfiak részéről méltányosság, a nők részéről nagyfokú öntudatosság, a házicseléd szerepének illetve a (poszt)szocialista „kettős tehernek” az elutasítása tapasztalható.

A szexualitásokra vonatkozó nézetek

A gender-attitűdök mellett a szexualitásra vonatkozó nézeteket is felmértem, ezeket a kérdéseket már többen hártották (pl. „nem érdekel mások magánélete”, „nem szoktam másokkal ilyesmirel beszélgetni” stb.), illetve hangsúlyozták irrelevanciájukat a szubkultúra szempontjából. Ezek a néhányak által provokatívnak tartott kérdések csupán a nyilvánvaló különbözőségeik igazolása érdekében kerültek a kérdőívbe.

Az amerikai szintér kutatói ugyanis nagyfokú szexuális szabadosságról, nagyszámú promiszkuus személyről illetve nyitott kapcsolatról, a „polyamory” gyakorlatáról beszélnek a helyi közeg kapcsán (Wilkins 329): ezeket a viselkedésformákat a Lesbian Bed Death zenekar „Goth Girls Are Easy” c. számában ki is figurázta. Wilkins egyenesen azt állítja az általa vizsgált szintér egy negatívumaként, hogy noha a zaklatás kevesebb, a szexuális elérhetőség bújtatottan mégiscsak elvárás a nők felé (Wilkins 329 és 344-5). Nálunk ilyesmirel nem beszélhetünk. Feltételezésem szerint az USA-ban a keresztény fundamentalizmus, az absztinencia súlykolása, az azt „tisztaság”-nak aposztrofáló, a „virgin-whore” dichotómiát így a nők szexuális viselkedésre vonatkozóan kizárólagos értelemben

ki, hogy kompenzációképpen otthon igyekeznek a (jóval kisebb presztízsű) privilégiumokat fenntartani.

fenntartó ideológia (Valenti 213)¹⁴ termelte ki ellenreakcióként ezt a fajta életmódot a szubkultúra egyes tagjainak részéről. Azonban nálunk hasonló ideológia hiányában nem alakult ki tendenciaszerűen a lázadás, szexuális viselkedés e formája.

A magyar közeg jellegzetessége ebből a szempontból inkább az, hogy sokan a promiszkuus viselkedést a mainstream-mel, a divattal, a diszkó felszínesnek, értékmentesnek tartott világával társítják, melytől az elhatárolódás a szubkultúra egyik alappillére – így a válaszadók számára többségében nem vonzó ez az életforma.

A válaszadók ideális nőképehez szervesen hozzá tartozik a „könnyen kaphatóság” elkerülése, viselkedésben és bizonyos értelemben, mint fentebb utaltam rá, kinézetben is. A válaszadók azonban ezt egyértelműen a méltóság, önértékelés, büszkeség, tartás megnyilvánulásaként értelmezik, nem pedig korlátozottságnak, a szexuális kísérletezés hiányának tudják be. Egyik válaszadó (férfi) elégedettségét fejezi ki amiatt, hogy a nyugat-európai szintérhez képest a nők itt még tartózkodóbbak szexuális értelemben. A válaszadók 35 százaléka jelezte, hogy 1-2 promiszkuus nőt ismer a szintéren belül, ennél kisebb volt a több ilyen nőt ismerők aránya, és nagyobb azoké, akik nem ismernek ilyet. Hasonló férfit kevesebben ismernek, viszont valamivel nagyobb a megengedő attitűdöt tanúsítók aránya, mint a nők esetében. A megengedő attitűdöt sokszor olyan feltételekhez kötik, hogy pl. az illető egyedülálló legyen, védekezzen, vagy korrekt legyen.

Míg Wilkins leírása alapján a nyitott kapcsolatok az amerikai szintéren általánosak, nálunk szinte elhanyagolható azok aránya, akik ismernek ilyen párokat. A domináns attitűd ez esetben az elfogadó, de elhatárolódó. A partner tudta nélkül külső kapcsolatot létesítőket viszont a markáns többség egyértelműen elutasítja. A szubkultúra majdnem egyöntetűen a monogám párkapcsolatot tartja értéknek, a félrelépés terén elenyésző létszám tanúsított megengedő attitűdöt, ha mégis, általában nem tettek különbséget nemek közt.

Noha elutasítást, a relevancia megkérdőjelezését időnként minden szexualitással kapcsolatos kérdésnél tapasztaltam, legtöbbször valószínűleg a pornót szóba hozó kérdésen ütköztek meg: itt a válaszadók majdnem egyharmada hangsúlyozta, hogy ilyesmiről nem beszélget ismerőseivel. Talán már önmagában utal a közeg színvonalára, kulturáltságának fokára: a populáris kultúrától, értékrendtől való elhatárolódás egy jelentős aspektusa, hogy itt a pornó valóban nem egy népszerű téma. A megengedő attitűd

¹⁴ Lásd még: „Perils for the Pure: Goth Cultures and Abstinence Programs” (Siegel 26-48) – a fejezetre zavaróan rányomja bélyegét a szerző hippy-örökségéből eredeztetett szabados szexualitás-felfogása („Foucauldian sexual radical”-nek vallja magát), de nyilvánvalóvá válik, milyen környezeti hatások eredményeképpen alakult ez ki.

bizonyult abszolút dominánsnak: ez a legváltozatosabb módokon jelent meg az elfogadótól (pl. szükséges, emberi dolog, mindenki nézi, ő is nézi) a szükséges rosszon át („inkább nézze, mint hogy megtámadjon valakit”) a gyakrabban előforduló közömbösíg. Többen kiemelték, hogy szerintük inkább férfiak nézik, viszont csak egyetlen válaszadó utalt ennek kapcsán gender szempontra, a nők eltárgyasítására, megalázásra ezekben a filmekben. Jellemzőbb volt viszont, hogy nevetségesnek, sőt, többen gyerekesnek tartották a pornót – viszont közülük is csak elenyésző létszámban írtak le kifejezett elítélő attitűdöt. Valószínűleg ez a magánszféra tiszteletben tartásának tudható be, a tolerancia erre is kiterjedni látszik.

Végezetül a szexualitás különféle irányultságaira térnek ki, ugyanis míg az amerikai goth színtér köztudottan kedvező a meleg, leszbikus és biszexuális emberek számára, nálunk sajnos ez nem teljesen így van.

A goth karaktereket szerepeltető amerikai irodalmi alkotások (pl. Poppy Z. Brite *Lost Souls* c. regénye) gyakran említik úgy az ezirányú szexuális kísérletezést mint a szubkultúra egy természetes elemét – nálunk férfiak közt hasonló általában nem látható. Erotikus megnyilvánulások nők között viszonylag ritkán ugyan, de előfordulnak magyar goth rendezvényeken – a férfiak többsége (47 %) ezeket pozitívumnak ítélte meg, míg a nők legtöbben (41%) a közömbösséget jelző választ jelölték. A feltűnési szándékot vagy pótcselekvést vélelmező válaszlehetőségeket nők összesen 45, férfiak 35 százalékban jelölték meg. Wilkins eredményei szerint utóbbi arány az amerikai színtéren sokkal alacsonyabb, mégis, a hangoztatott szabadság dacára a leszbikus kapcsolatokat másodlagosnak, komolytalanak tekintik (Wilkins 344). Nálunk ezek kevésbé vannak előtérben, ugyanakkor (ha tényleges kapcsolatról van szó) adott esetben kevésbé kérdőjelezzik meg komolyságukat. Ezt az is jelzi, hogy az elsőprő többség azonos súlyúnak tekinti egy nő részéről a nővel való félrelépést, mint a férfival való külső kapcsolatot. (Míg Wilkins az olyan típusú heteroszexuális nyitott kapcsolatot, ahol mind a nő, mind a férfi félreléphet más nőekkel, gyakorinak írja le az amerikai színtéren – és nem tartja méltányosnak.)

A magyar színtéren a homoszexuálisok láthatóságának hiányára enged következtetni az az eredmény, miszerint elhanyagolható azok aránya, akik több ilyen embert ismernek a magyar színtéren belül, és feltűnő azok többsége, akik úgy tudják, egyetlen meleg, leszbikus vagy biszexuális goth-ot sem ismernek. (A mintában 3 meleg férfi, 1 leszbikus és 6 biszexuális nő volt jelen.) Ami az attitűdöket illeti, a homofóbia itt relatíve kisebb mértékű, mint más szubkultúrákban, vagy a mainstreamben, de hiányáról nem beszélhetünk. A válaszadók 6 százaléka homo- vagy biszexuálisnak vallotta magát, 44 százalékuk pedig elfogadó attitűdöt tanúsított. Szembetűnő e téren az a különbség, hogy a nőknek 52, a férfiaknak viszont csak 29 százaléka

jelölte meg a toleranciát tükröző választ. A férfiak leggyakrabban, 37 százalékban azt az igényt jelölték meg, hogy a homoszexualitás ne legyen látható. Pozitívként viszont ki tudom emelni, viszonylag kevesen jelölték az agresszív, gyűlölködő homofóbiát tükröző választ: a férfiak 8, a nőknek 6 %-a (5 és 6 fő).

Noha a tolerancia mértéke korántsem kielégítő, mégis úgy vélem, ez a közeg előrehaladottabb más magyarországi szubkulturákhoz illetve az ösztársadalomhoz képest ebben a kérdésben.

Attitűdök a feminizmussal kapcsolatban

Dolgozatom befejező részében a feminizmussal kapcsolatos attitűdökre térek ki. A hazai kulturális környezet e témakörben látszik legerőteljesebben elnyomni a szubkultúra progresszív eszmeiségét: a feminizmussal kapcsolatos tévhitek még ebben a kiemelkedően művelt, olvasott, a szabad gondolkodásra nagy hangsúlyt fektető, ráadásul a magánéletben, mint láthattuk, a nemek egyenlőségét kultiváló szubkultúrában is éreztetik a hatásukat. Eredményeim alapján legtöbbször a semleges véleményt megfogalmazók vannak, de a szimpatizálók illetve elutasítók közül az előbbiek vannak többen.

A válaszadók többsége (76 fő, 63 %) úgy tudja, egyetlen olyan nőt sem ismer, aki goth és feminista is egyben. 31 fő (19 %) egy feminista nőt ismer a szubkultúrában, 33 fő (20 %) pedig néhányat. 7 fő (4%) állította, hogy sok feminista goth nőt ismer.

A feminizmussal kapcsolatban 57 fő, a válaszadók mintegy 34 %-a (a nők 33 és a férfiak 35 %) támogató attitűdöt fogalmazott meg: közülük 12 fő (7%), 10 nő és 2 férfi feministának vallja magát. A többiek támogatják a feminizmust, egyetértenek illetve időnként azonosulnak vele.

Egy biztos, hogy valami nem stimmel a férfi-női kapcsolatokkal és a társadalom által ránk kényszerített szerepekkel, és ezt valahogy egyensúlyba kell hozni. A feminizmus biztos, hogy tett ez ügyben hasznos dolgokat. (35F)

Magam egyfajta feministának tartom. Szerintem elítélendő, hogy a legtöbb férfi elvárja, hogy a nő mosson, főzzön, takarítson rá, minden pillanatban kiszolgálja. Egy nő egyenértékű egy férfival, nem a szolgálja. (19N)

A feminizmus alaptétele, hogy a nők az élet minden területén éppen annyit érnek, mint a férfiak. Sem többet, sem kevesebbet, éppen annyit. Feministának tartom magam, mert hiszek abban, hogy a két nem egyenrangú, és a világ csak akkor lesz élhetőbb és jobb, ha a férfiak és a nők teljes egyenjogúságban élhetnek. (23N)

Ide soroltam azt a 16 főt is, akik egyetértenek a feminizmussal, de hozzáteszik, hogy tartanak annak túlkapásaitól – mivel e lehetséges „túlkapásokat” minden esetben tévhitek, sztereotípiák, és nem a feminizmus *valódi* tartalma és céljai jegyében fogalmazták meg; amiben pedig jelezték egyetértésüket, az a feminizmus autentikus jelentését tükrözte.

Több (főleg fiatalabb) nő örvendetes tájékozottságot mutat a témában, és helytelenítve kitér a sztereotípiák kritikátlan elfogadására is, pl.:

Ha jól tudom küzdelem a női egyenjogúságért, amit manapság sokan összetévesztenek mindenféle női felsőbbrendűséget kultiváló törekvésekkel, ami egy nagy ostobaság. Szerintem a feminizmus nem egy rossz dolog, tekintve hogy egy csokornyai belevaló francia feminista nélkül valószínűleg pl. a választójog a nőkre ma sem terjedne ki. (18N)

71 fő (43 %) semleges véleményt fogalmazott meg (pl objektív definíciót írt le), vagy nem válaszolt, illetőleg hártott. Ide soroltam azokat is (10 fő, érdekes módon közülük 8 nő és 2 férfi), akik okafogyottnak tartják a feminizmust.

Akadtt olyan is, aki az ambivalens véleményt tévhitek, a feminizmusról a köztudatban elterjedt hamis sztereotípiák alapján fogalmazta meg:

Hát van hogy egyet értek velük, mert volt egy olyan életszakaszom hogy gyűlöltem a férfiakat, de mégis szerettem....Szóval ez érdekes, és ezért nem is mondtam magam soha feministának, mert úgy vagyok vele, hogy egy pasinak is lehet jó véleménye gondolata, akármilyen. (18N)

Néhányan akadtak, akik misztifikálták, romantizálták a férfi felsőbbrendűségét, illetve elvetették a női asszertivitás igényét, szintén romantizálva az indirekt, „nőies” kommunikációs technikákat.

Minden jogunk megvan amire szükségünk lehet az életben, de szerintem kell ez a PICI, ha úgy tetszik "alárendeltség", hogy a nő Nő maradjon. (22N)

Nem értek velük egyet, egy nő nem nyíltan követelve éri el, amit akar, hanem a férfin keresztül, elhítelve vele, hogy ez neki is jó, ő is így akarta. (25N)

39 fő (23 %) fogalmazott meg elítélő véleményt (a nők 10, a férfiak 37 %-a), közülük egy fő annak ellenére, hogy részben ismeretei vannak a témáról, ám mindazt, amire a feminizmus rámutat, „előítéletnek” tartja.

Az a törekvés, amely úgy gondolja a férfiak "elnyomják" a nőket. Valójában a feminizmus a nőket "férfivá" akarja tenni, ezáltal el is törli a specifikusan női jellemzőket. E mögött az az előítélet áll, hogy a hagyományos női szerepek nem elég

értékesek, mert azok csupán a férfitársadalom zsarnoksága nyomán alakultak ki. (22F)

Olyan is előfordult, aki – többi válaszában a „new woman” elítélésének dacára nem egyszer a szintén századvégi „new man”, a dandy egyes jegyeit felmutatva – a múltnak a szubkultúra általi felértékelésével látszott összekapcsolni a feminizmus elutasítását:

XIX. sz. végi hanyatlás egyik megnyilvánulása. Felborult értékrendek következménye. Teljesen téves irányultság, azaz ideológia. (32F)

A többség a posztoszocialista örökség, illetve a lejárató ideológia miatt elevenen élő sztereotípiák miatt utasítja el a feminizmust, úgy mint:

- férfigyűlölet (többen tévesen abból indultak ki, hogy a feminizmus a hímsovinizmus ellentéte!);
- a nők vélelmezett „elférfiasodása” pusztán az alárendeltség, kiszolgáló szerep megszűnése révén;
- magánéleti csalódás motiválta keserűség;
- jogok követelése az előjogok fenntartása mellett (pl. ajtónyitás, vagy a feminizmus elveivel éppen homlokegyenest ellenkező kitartott státusz);
- a feminizmus karrierizmussal, illetve szingliséggel való összekeverése, szinonimának értelmezése
- a leszbikusság illetve „leszbikussá válás” általános feltételezése a feministák körében; a feminizmusnak a heteroszexuális kapcsolattal való összeegyeztethetlenségének vélelmezése;
- a párkapcsolat– illetve családelenesség tévképzete (egy esetben a korai feminizmus történetének beható ismerete ellenére).

E visszatérő sztereotípiák mellett esetenként felmerült a tipikus (az egyenlő otthoni munkamegosztás lehetőségét a szubkultúra e felé mutató tendenciái ellenére figyelmen kívül hagyó!) backlash-érv is, miszerint a feminizmus csak megnehezítette a nők életét. Többen (főleg férfiak) idealizálták a feminizmus előtti időket, illetve a hagyományos nemi szerepeket, valamint (a szubkultúra minden individualizmusának dacára!) a nemek komplementer szemléletét – visszatérően élve olyan jellegzetes (nehezen interpretálható, így nehezen cáfolható, ennél fogva konzervatív érvek „alátámasztására” előszeretettel alkalmazott) fordulatokkal, mint „természetes”, „normális”, „egészséges.” Noha a goth férfiak saját maguk vonatkozásában háttérbe szorítják a fizikai erő jelentőségét, felbukkant a szintén jól ismert ellenérv, mely a női

bányászok hiányával legitimizálná a hagyományos alá-fölérendeltségi viszonyokat.

Legmeglepőbbnek bizonyult, hogy azon nők nagy része, akik a közvetlen rákérdezésnél vehemensen elutasítják a feminizmust, más válaszaikban gyakran fejeztek ki feminista értékekkel való kifejezett egyetértést. (Férfiak esetében is többször előfordult hasonló!) Mint már utaltam rá, az én értelmezésemben összességében a szubkultúrához való kötődés, az önkifejezés, az elvárt visszafogottság elutasítása a nők önmagában egy feminista attitűd megnyilvánulása. Ezen túlmenően visszatérő válaszelemek bizonyult még pl. a felháborodás a női illetve férfi érdeklődési területek, tevékenységek társadalmi elkülönítése miatt. Akadnak, akik a tulajdonságok, érdeklődési körök, viselkedésformák férfias illetve nőies címkézése, társadalmi besorolása miatt gyerekkortól fogva „fiúsnak” írják le magukat – csak mert pl. céltudatos, karakán jellemek, és távol áll tőlük a „nőies” passzivitás, visszafogottság, szerénység, ill. mert érdekli őket pl. a hadtörténet). E magukat elvileg antifeministának leíró nők körében is felmerült a házimunka megosztására vonatkozó igény (illetve ennek gyakorlati megvalósítása!), valamint a fokozott asszertivitás, öntudatos személyiség, illetve művészi önkifejezés igénye.

Összességében viszont (a mainstreammel és más szubkultúrákkal való összehasonlításban pozitívnak mondható, hogy a feminizmussal egyetértők többen voltak, mint az elutasítók. A feminizmussal kapcsolatos tévhitek nem szubkulturális sajátosságok, ezeket nehéz száműzni a köztudatból, ez az osztársadalmi felvilágosító munka feladata. A gyakorlatban viszont, mint az előző fejezetekben láthattuk, a magyar színtér tagjai nagy arányban látszanak progresszív, esetenként feminista értékeket követni.

A visszajelzésnél, amikor utolsó kérdésként afelől érdeklődtem, hogy tetszett-e a válaszadóknak a kérdőív, legtöbben a gender vonatkozású kérdésekről formáltak véleményt, - nemtől és kortól függetlenül - pozitívat és negatívat egyaránt.

A feminizmusnak nincs sok köze a goth szubkultúrához. Persze, valamennyi van, mint mindennek tulajdonképpen, de ez kicsit túlzás volt már. (Krupcheck, 20F)

vannak nem egészen odaillő kérdések, pl házimunka, önbizalom. (Lorretine 34N)

Igen, határozottan tetszett a nők helyzetének részletekbe menő tárgyalása! (Anton 29F)

Igen, nagyon [tetszett], olyan mintha nekem találtak volna ki :) ... Volt benne szó mindenről, amit szeretek; vámpírok, festészet, irodalom, öltözködés, vallás, feminizmus :) ... (Blithe 19N)

Összességében elmondhatjuk, világosan kitűnik, mind az amerikai, mind a magyar színtér sajátosságai és attitűdjei az anyakultúra normáinak viszonylatában, azokra adott válaszként vagy éppen kritikaként jönnek létre, illetve nem mentesek bizonyos sztereotip megközelítések kritikátlan átvételétől sem. Ezzel kapcsolatban érdekes ellentétet figyeltem meg: az amerikai színtér progresszívnek vallja magát, de, mint Wilkins kimutatja, a gyakorlatban nem mindig felszabadító közeg nők számára. A magyar színtér viszont nem fogalmaz meg a nemek kritikai szemléletével kapcsolatos kérdéseket, nem problematizálja e téren az anyakultúrát – és a gyakorlatban sok tekintetben mégis viszonylag haladó szemléletűnek bizonyul.



Köszönetnyilvánítás

Kiemelt köszönet illeti Pozsik Andrászt az eredmények összesítésében nyújtott kitartó segítségéért.

Köszönetemet szeretném továbbá kifejezni az anyaggyűjtésben nyújtott segítségért a <http://www.gothic.hu>-nak és <http://www.mgclub.hu>-nak szerkesztőiknek, Szelevényi Gellértnek és Rózsa Csabának, továbbá Huszka Juditnak és Zsila Gábornak, Gálné Bíró Blankának és Gál Attilának; valamint a kérdőív minden kitöltőjének: barátaimnak, ismerősimnek és ismeretleneknek. Gál Attilának külön köszönettel tartozom, amiért

együttműködésünk által más tudományos közegekbe is sikerült eljuttatni e felmérés eredményeit.

Köszönöm a képeket „Radelly Khobura Panan Jr.”-nak és a Magyar Gothic Clubnak, valamint Katona Orsolyának, Csicsely Attilának és Krizsán Ágnesnek.

Köszönet illeti továbbá édesanyámat, Kovács Juditot, valamint Rajnai Esztert az összesítésben nyújtott segítségért.

Köszönöm végül Pópity Zoltánnak (aki ezt már nem olvashatja...), hogy annak idején felhívta a figyelmemet a *Cure* zenéjére, valamint Hanyi Péternek és Barát Évinek, hogy a goth világgal megismertettek. Évinek külön köszönet jár, amiért biztatásul rendelkezésemre bocsátotta Richard Davenport-Hines *Gothic: Four Hundred Years of Excess, Horror, Evil and Ruin* c. könyvét, mely által világossá vált számomra, hogy a szubkultúra iránti érdeklődésem tanulmányaimba is beépíthető.

Felhasznált irodalom

- Acker, Joan, Kate Berry és Joke Esseveld. 1996. „Objectivity and Truth.” In Heidi Gottfried szerk. *Feminism and Social Change: Bridging Theory and Practice*. Champaign, University of Illinois Press, 60-88.
- Antoni Rita és Gál Attila. 2009. „A romantikának nincs vége, elvágyódnak mindig lesznek”: a szubkultúra-kutatás új útjai és a mai magyar goth színtér.” In Jancsák Csaba szerk. *Pillanatfelvételek a Kárpát-medencei ifjúságról*. Szeged: Belvedere Meridionale, 249-265.
- Bartky, Sandra Lee. 1997. “Foucault, Femininity and Patriarchal Power.” In: Conboy, Katie et al eds. *Writing on the Body. Female Embodiment and Feminist Theory*. New York: Columbia University Press, 129-154.
- Cohen, Albert K. 1969. „A szubkultúrák általános elmélete.” In Huszár Tibor és Sükösd Mihány szerk. *Ifjúságszociológia*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 264-86.
- Grosz, Elizabeth. 1994. *Volatile Bodies. Toward a Corporeal Feminism*. St. Leonards, NSW: Allen and Unwin.
- Gunn, Joshua. 2007. „Dark Admissions: Gothic Subculture and the Ambivalence of Misogyny and Resistance” in Lauren M. E. Goodlad és Michael Bibby szerk. *Goth: Undead Subculture*. Durham & London: Duke University Press, 41-64.
- Hannahan, James. 1999. „Bela Lugosi’s Dead and I Don’t Feel so Good Either: Goth and the Glorification of Suffering in Rock Music.” In

- Karen Kelly and Evely McDonnel szerk. *Stars Don't Stand Still in the Sky: Music and Myth*. London, Routledge.
- Hodkinson, Paul. 2002. *Goth: Identity, Style and Subculture*. New York & Oxford.
- Hodkinson, Paul. 2005. „Beavatottak és kívülállók.” In: *Replika* 53: 145-164.
- Horkai Anita. 2009. „Az ifjúság társadalmi kapcsolatainak narratívái Északkelet-Magyarországon.” In Jancsák Csaba szerk. *Pillanatfelvételek a Kárpát-medencei ifjúságról*. Szeged: Belvedere Meridionale, 150-164.
- Jeffreys, Sheila. 2005. *Beauty and Misogyny: Harmful Cultural Practices in the West*. London and New York: Routledge.
- Kelemen Anett. 2004. *Deviánsnak minősített viselkedésformák Magyarországon. A dark-gothic szubkultúra bemutatása*. (Szakdolgozat.) ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Főiskolai Kar, Társadalomtudomány Tanszék, Budapest.
- Kis Gábor. 2004. „Ősz mindörökké.” *Bevezetés a dark-goth világába: egy szubkultúra pillanatfelvétele*. (Szociálpszichológiai műhelymunka.) Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest.
- Martin, Sara. 2004. “Gothic Scholars Don't Wear Black: Gothic Studies and Gothic Subcultures.” *Gothic Studies* 4: 28-4.
- Murinkó Livia és Pongrácz Tiborné. 2009. „Háztartási munkamegosztás: azonosságok és különbségek Európában.” In Nagy Ildikó és Pongrácz Tiborné szerk. *Szerepváltozások. Jelentés a nők és a férfiak helyzetéről*. TÁRKI, Szociális és Munkaügyi Minisztérium, 95-116.
- Porter, Alicia. 2009. *A Study of Gothic Subculture: an Inside Look for Outsiders*. Web oldal. 2010 szept. 1. 2010 szept. 1.
<<http://www.gothicsubculture.com/music-description.php>>.
- Punter, David és Glennys Byron. 2004. *Gothic*. Malden & Oxford: Blackwell.
- Sartre, Jean Paul. 1992. *Existencializmus*. (ford. Csatlós János) Budapest: Hatágú Síp Alapítvány.
- Siegel, Carol. 2005. *Goth's Dark Empire*. Bloomington: Indiana University Press.
- Simmel, Georg. 2001. *Válogatott társadalomelméleti tanulmányok*. Novissima, Budapest.
- Valenti, Jessica. 2004. *The Purity Myth: How America's Obsession with Virginity Is Hurting Young Women*. Berkeley: Seal Press.

Wilkins, Amy C. 2004. "So Full of Myself as a Chick" – Goth Women, Sexual Independence, and Gender Egalitarianism" *Gender & Society* Vol. 18 No. 3, June: 328-349.